

Autor: prof. WSBiNoZ dr hab. Wojciech Welskop

English title: THE TEACHER'S ROLE IN CROSS-CULTURAL EDUCATION

Abstract:

Cross-cultural education is focused primarily on mutual cognition, understanding and enrichment of cultures and people creating these cultures. It has to do with social needs arising as a result of the mixing of cultures in modern societies, it seeks to acceptance of cultural pluralism in the world. The purpose of this article is to draw attention to the role of the teacher and the communication skills in the learning process acceptance of diversity and skills of cultural diversity reception.

Keywords: cross-cultural education; multicultural education; teacher.

ROLA NAUCZYCIELA W EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Edukacja zdaniem Wincentego Okonia to ogół procesów, celem których jest „przekształcanie”, zmienianie jednostek zgodnie z panującymi w danym społeczeństwie ideałami i zadaniami wychowawczymi [Okoń 1998: 84]. Według Czesława Kupisiewicza edukacja jest ogółem procesów oświatowych i wychowawczych, celem których jest wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności oraz kształtowanie osobowości wychowanków, adekwatnie do uznawanych przez społeczeństwo wartości [Kupisiewicz, Kupisiewicz 2009: 40]. Kultura to natomiast zespół wartości, które zostały wytworzone przez człowieka. Wszystko to, co jest wytworem ludzkiej działalności, celowej refleksji człowieka, a czego samoistnie nie tworzy natura, Jan Szczepański określa pojęciem kultury. Każdy element ludzkiego życia mający znaczenie dla jednostki, która nadaje mu jakiś sens poprzez swoją aktywność należy do kultury [Szczepański 1970: 73-74].

Wielokulturowość według Mariana Gołki to współwystępowanie na tej samej przestrzeni dwóch lub więcej grup społecznych, które charakteryzują się odmiennymi kulturowymi cechami dystynktywnymi, tj. wygląd zewnętrzny, język, wyznanie religijne czy wartości, które determinują wzajemne postrzeganie odmienności. Gołka zwraca także uwagę, że owa percepcja „inności” odbywa się zarówno w „optyce jednostek, niewielkich grup lokalnych, rówieśniczych czy sąsiedzkich” [Gołka 1997: 54-55]. Tak rozumiane pojęcie wielokulturowości nie wskazuje zatem na aktywność czy dynamikę, zwraca natomiast uwagę na występujące różnice i ich postrzeganie [Nikitorowicz 2009: 61]. Społeczeństwo wielokulturowe zdaniem Jerzego Nikitorowicza „przechodzi od reakcji na odmienności do interakcji, czyli celowego poznawania, zrozumienia, współpracy, współdziałania, negocjacji, dialogu, kreuje zatem międzykulturowość” [Nikitorowicz 2009: 58-59].

Międzykulturowość związana jest z przenikaniem się i dostarczaniem różnorodnych wzorców, które przejawiają się między innymi w języku, zachowaniu, konsumpcji, normach obyczajowych, wartościach czy zwyczajach. Międzykulturowość, jak zauważa Nikitorowicz, wiąże się także z intensywnym, wzajemnym oddziaływaniem na siebie jednostek lub grup, wpływającym na modyfikacje dotychczasowego stylu życia. Istotną cechą międzykulturowości jest pluralizm wewnętrzny wzajemnej świadomości walorów innych kultur z jednoczesnym szacunkiem do wyznawanych przez siebie wartości. Wymiana doświadczeń z innymi kulturami nie może bowiem przekształcić się w zacieranie

własnej tożsamości. Obce i nieznanne kultury, które wzbudzają naszą nieufność, mogą stać się interesującym i stymulującym elementem rozwoju każdego człowieka [Nikitorowicz 2001:87].

Różnorodność kulturowa jest nieodłącznym elementem współczesnych społeczeństw. Wielość kultur w ramach zglobalizowanego świata staje się dziś naturalnym środowiskiem każdego człowieka. Otaczająca nas „inność” i odmiennosc sprawia, że zaczynamy odkrywać świat na nowo. Odpowiedzią na współwystępowanie wielu kultur, wartości i ideałów stała się edukacja mająca na celu rozpowszechnianie tolerancji i szacunku oraz wzajemnego zrozumienia każdego człowieka, bez względu na jego przynależność kulturową, religijną czy etniczną. Nie sposób wyobrazić sobie dziś człowieka, który nie kieruje się w swoim życiu uprzedzeniami czy stereotypami. Kiedy wiedza jest niedostateczna, a umiejętności społeczne niewystarczające, stereotypy ułatwiają postrzeganie otaczającej nas rzeczywistości. Brak edukacji skierowanej na poznawanie wartości różnych kultur może doprowadzić do upowszechniania się uprzedzeń przekazywanych w procesie socjalizacji, które determinują powstawanie stereotypów, prowadząc do dyskryminacji i stygmatyzacji jednostek i grup społecznych charakteryzujących się odmiennością.

Założeniem edukacji międzykulturowej jest umożliwienie członkom poszczególnych kultur uwolnienia się z własnych konwencji oraz rozwijanie kompetencji komunikacyjnych z członkami innych grup celem ożywienia dialogu i wymiany międzykulturowej. Równoprawne, odrębne i transformujące się kultury w ramach edukacji międzykulturowej nie powinny być zamknięte na różnorodność, ponieważ brak otwartości może spowodować ich upadek. Podstawowymi wartościami edukacji międzykulturowej są dialog, tolerancja, uznanie i współpraca [Nikitorowicz 2003: 940-941]. Edukacja międzykulturowa polegająca na wzajemnych wpływach i oddziaływaniach jednostek czy grup powinna zatem sprzyjać takiemu rozwojowi człowieka, by stał się on świadomym i twórczym członkiem zarówno wspólnoty lokalnej, regionalnej, jak i kontynentalnej, kulturowej i globalnej. Istotnym elementem edukacji międzykulturowej jest także aktywne samorealizowanie swojej niepowtarzalnej tożsamości i odrębności, o której człowiek nie powinien zapominać w środowiskach wielokulturowych, w permanentnie zmieniającej się otaczającej nas rzeczywistości społecznej [Nikitorowicz 2003: 934]. Różnice pomiędzy jednostkami czy grupami społecznymi występujące we współczesnym świecie powinny zostać zauważone i uświadomione. Zdaniem Nikitorowicza niezbędne są działania edukacyjne kształtujące postawy zrozumienia i tolerancji prowadzące do dialogu opartego na wzajemnym szacunku [Nikitorowicz 2009: 61].

Kluczowe w edukacji międzykulturowej z perspektywy rozwoju osobistego uczniów są relacje pomiędzy nimi a nauczycielami. Rolą nauczyciela jest efektywne wpływanie na uczniów poprzez sztukę społecznego komunikowania się. Nauczyciel zdaniem Barbary Czeredreckiej powinien kształtować w swoich uczniach poczucie wartości i otwartości na pojawiającą się w rzeczywistości społecznej „inność” [Czeredrecka 1997: 37-40]. Ważna jest również świadomość nauczyciela odnośnie środowiska oraz kultury wychowania swoich podopiecznych. Bez gruntownej wiedzy na temat wartości uczniów przekazanych im w procesie socjalizacji pierwotnej przez rodziców czy najbliższą rodzinę, działania pedagoga w ramach edukacji międzykulturowej mogą okazać się bezskuteczne. Nauczyciel powinien być krytykiem kultury, który ją zmienia i modyfikuje. Zadaniem nauczyciela jest przygotowanie wszystkich uczniów, bez względu na pochodzenie i wyznawane wartości, do funkcjonowania i współdziałania w rzeczywistości społecznej. Istotne jest odrzucenie świadomości dominacji kultury większości nad mniejszościowymi grupami społecznymi [Nikitorowicz 2009: 221]. W ramach edukacji

międzykulturowej niezbędna jest świadomość występowania „inności” oraz chęć jej poznania i zrozumienia. Jeśli w tej postawie pojawia się również tolerancja dla odmiennych społeczności oraz współdziałanie w ramach wzajemnego rozwoju, można mówić o nowym etnocentryzmie, który jest pożądanym i niezbędnym we współczesnym świecie, a który charakteryzuje się szacunkiem dla rodzimych wartości, pogłębieniem identyfikacji z własną grupą, solidaryzmem wewnątrzgrupowym oraz integracją wszystkich jednostek wokół wartości uznanych za cenne [Nikitorowicz 2009: 205].

W procesie edukacji ważna jest aktywność jednostki polegająca na swobodnych wypowiedziach, współpracy, refleksji i myśleniu sytuacyjnym. By jednak uczeń nie uczestniczył jedynie w edukacji transmisyjnej, w której dominuje przekaz informacji, nauczyciel powinien wykazać się umiejętnością interakcji w procesie nauczania [Nikitorowicz 2009: 225].

Aby uczeń mógł osiągnąć umiejętność dostrzegania „inności”, nauczyciel także powinien być uwrażliwiony na odmienną ludźmi i kultur. Jeśli pedagog nie będzie postrzegał każdej jednostki indywidualnie, komunikacja w relacjach nauczyciel-uczeń będzie nieefektywna, a edukacja będzie miała charakter transmisyjny. Wówczas może się okazać, że „inność” nie zostanie zauważona przez nauczyciela, a tym bardziej przez ucznia. Nauczyciel powinien wykształcić w uczniach umiejętność dostrzegania różnic kulturowych i kształtować świadomość o równości wszystkich kultur. Ważne jest także, by pedagog w procesie edukacji odnosił się do doświadczeń uczniów i rodziców. Jeśli uczeń zauważy, że sytuacje, o których mówi nauczyciel nie są fikcyjne, jeśli odnajdzie je we własnych przeżyciach czy pojawiających się w przeszłości lub obecnie problemach, chętniej nawiąże kontakt z pedagogiem i zacznie aktywnie działać, celem poznania otaczającego go świata. Rola nauczyciela jest tutaj jednak niezwykle ważna, by prezentowane informacje o różnych kulturach nie koncentrowały się jedynie na swoistej „egzotyce inności”, tylko by można było odnieść je do codziennych sytuacji czy zdarzeń występujących w życiu wielu uczniów.

Edukacja międzykulturową zakładając współistnienie wielu kultur, obyczajów, stylów życia propaguje wzajemny dialog, porozumienie i kooperację, celem których jest obustronny rozwój jednostek i grup społecznych. Jednak, aby cele edukacji międzykulturowej mogły zostać w pełni zrealizowane potrzebni są nauczyciele, którzy posiadają umiejętności niezbędne do efektywnego przekraczania granic kulturowych. Rola nauczyciela i jego kompetencje komunikacyjne są nieocenione w edukacji międzykulturowej. Postawy zamknięte, które nacechowane są negatywnymi emocjami, prowadzą do powstawania i rozpowszechniania zachowań społecznie niepożądanych. Postawy otwarte natomiast stanowią punkt wyjścia do skutecznych interakcji i współdziałania międzykulturowego. Sposób w jaki nauczyciel przedstawia „odmienność” innych społeczności staje się kluczowy w postrzeganiu świata przez młodzież i warunkuje sukces procesu uczenia się dostrzegania obecności różnych kultur w społeczeństwie i odnoszenia się do nich jako elementów wzajemnego wzbogacania rdzennych wartości.